

Իջնում է վարագույրը: Եվ հենց այստեղ ամբողջանում է եւ տեսանելի դառնում երգի գոյավորման ա-
ռեղծվածը: Վարուժան խաստուրն իր երկրի ու ժամանակի տերն է, նրա քաղաքացին: Նրա մորմոքն ու
ժխտողական կիրքը ծավալվում են ցաված սիրուց, մարդու ճակատագրի հանդեպ ունեցած անծայր ան-
հանգստությունից, խորապես մարդկային այն հավերժական ձգտումներից ու տենչերից, որ ծնվում են աշ-
խարհը եւ մարդուն կատարյալ ու անխորտակ տեղում անհրաժեշտության գիտակցումից: Չարիքի, խա-
վարի, բարոյական աղետների, անկումների ու Կյանքի Մեծ Զառսի նկատմամբ նրա անսահման ատելու-
թյան ակունքը Մեծ Սերն է, Սերը մարդու, երկրի, հայրենիքի հանդեպ, որը տեսանելի է դարձնում Արդարու-
թյան, Բարության, Մաքրության եւ Լույսի նկատմամբ պոետական մեծ ճիգը՝ թաքնված երգի ներքին
նրբավորումներում:

С. Г. Срапионян - 1. Симфония феномена; 2. “Трагедия разума” - разум трагедии - В статьях
представлены произведения одного из молодых и интересных лиц нашей поэзии - Варужана Хастура: сборники
стихов “Ожидание”, “Атавизм”, “Венец славы” и поэма “Трагедия разума”. Раскрывается внутренний мир молодого
и многообещающего поэта, восприятие особенностей сосуществования человека и Отечества, своеобразные
комментарии традиционных и современных переживаний армянского народа, связь его поэзии с традициями
армянской и всемирной классикой. Сделано несколько серьезных обобщений, которые могут способствовать
восприятию интересного и внутреннего мира своеобразного и многообещающего поэта.

1960-1980-ԱԿԱՆ ԹԹ. ՀԱՅ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊՈԵԶԻԱՅԻ ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

Մելինե Գիլավյան

Մանկական գրականությունը, որի զարգացման միտումներն ու օրինաչափությունները պայմանա-
վորված են գրական գործընթացի յուրահատկություններով, ընդհանուր գրականությ ա ն անբաժանելի մա-
սերից մեկն է: Սակայն, լինելով այդպիսին եւ առաջընթացի հիմնական ուղղություններով առնչվելով ժա-
մանակի գեղագիտական միտքը զբաղեցնող խնդիրներին, այն ընդհանուրից առանձնանում է մի շարք յու-
րահատկություններով:

Մանկական գրականության ընթերցողը 3-15 տարեկան մանուկներն ու պատանիներն են՝ նա-
խադրոցական տարիքի երեխաները, կրտսեր, միջին եւ ավագ դպրոցի աշակերտները, եւ նրանց համար
գրվող ստեղծագործություններում սերտորեն ներդաշնակվում են անհատի զարգացման մանկավարժա-
կան ու հոգեբանական առանձնահատկությունները, տարիքային ու մտավոր կարողությունները:

Մանկական գրականության հիմնական նպատակը մատաղ սերնդի գեղագիտական, հայրենասի-
րական, բարոյահոգեբանական դաստիարակության խնդիրներն են, որոնք առանձնահատուկ վերաբեր-
մունք ու լուծումներ են պահանջում: Իր առաջին քայլերին զուգահեռ՝ երեխան սկսում է շփվել իրակա-
նության հետ, փորձում է ճանաչել աշխարհը, գտնել բազմաթիվ «ինչուների» ու «ինչպեսների» պատաս-
խանք: Նրա առաջին օգնականներից եւ խորհրդատուներից մեկը գիրքն է, որը «կազմակերպում է երեխա-
յի հույզերը, պատկերացումները, ձեւավորում նրա գեղագիտական ճաշակը, զարգացնում կամքը,
երեւակայությունը, մշակում եւ հարստացնում լեզուն»:

Մանկավարժահոգեբանական, ճանաչողական ու դաստիարակչական գործոնները մանկական
գրականության մեջ սերտորեն միահյուսվում են գեղարվեստականին, որը դրսեւորվում է պատկերամտա-
ծողության, կառուցվածքային, լեզվաոճական յուրահատկություններով:

Մանկական գրականության մեջ նույնպես «ձնհալի» տարիների առաջընթացի միտումներն առա-
ջին հերթին դրսեւորվեցին պոեզիայում: Այս առումով՝ 1960-1980-ական թթ. մանկական պոեզիան, որը նո-
րովի դիտարկումների ու տեսական ընդհանրացումների լայն հնարավորություններ կարող է ընձեռել, իր
զարգացման միտումների ու առանձնահատկությունների ընդհանուր կերտվածքով դեռեւս կարոտ է հիմ-
նավոր ուսումնասիրությունների:

Հարցի պատմությունն, իհարկե, բուլղորովին էլ խոպան տարածությունից չի սկսվում: Հրապարակի
վրա են Խ. Գյուլնազարյանի, Ս. Լալախանյանի, Լ. Կարապետյանի, Լ. Գալստյանի եւ ուրիշների ուսումնա-
սիրություններն ու հոդվածները, որոնք, սակայն, 1960-80-ական թթ. մանկական պոեզիայի զարգացման
հիմնական ուղղությունների ու միտումների մասին ամփոփ պատկերացումներ չեն տալիս: Այս առումով՝
ցավալի է, որ մեր անվանի գրականագետները չեն անդրադարձել մանկական պոեզիայի հարցերին, այն
դեպքում, երբ նույն շրջանի պոեզիայի ուսումնասիրությունը, շնորհիվ Ս. Աղաբաբյանի, Ա. Արիստակեսյա-
նի, Էդ. Ջրբաշյանի, Հր. Թամրազյանի, Ս. Սարինյանի, Ա. Չաքարյանի, Ս. Արզումանյանի, Լ. Հախվերդյա-
նի, Դ. Գասպարյանի եւ ուրիշների գիտական պրպտումների, պսակվել է լուրջ հաջողություններով: Իսկ
մանկական գրականության հարցերը քննարկվել են միայն դեպքից դեպք կամ առիթից առիթ. մասնույում
տպագրվել են առանձին գրախոսականներ ու հոդվածներ, ծավալվել բանավեճեր այն մասին, թե ինչպի-
սի գրքեր են անհրաժեշտ նախադրոցական, կրտսեր կամ միջին դպրոցական տարիքի ընթերցողներին:
Դրանք իրենց հարցադրումներով ու նպատակադրումներով, երբեմն նաեւ հետաքրքիր դիտարկումներով
հանդերձ, չեն կարող ամփոփ պատկերացում տալ՝ գրական գործընթացի, նրա հիմնական ուղղություննե-
րի, զարգացման միտումների ու առանձնահատկությունների մասին:

Ռուս հայտնի մանկագիր Ս. Մարշալը շատ դիպուկ նկատել է, որ մանկական գրականությունը
նման է չլուսավորված փողոցի. ով ասես մտնում եւ ինչ ասես՝ անում է այնտեղ: Այդ փողոցն ապրում է իր
օրենքներով ու չափանիշներով, ունի իր հեղինակություններն ու շարքայիցները, անգամ՝ դասականները,
որոնք արեւի լույսի տակ չեն կարող բավարարել ամենասովորական պահանջներն անգամ:

Նույն վիճակում է նաեւ հայ մանկագրությունը: Կարելի է թվարկել բազմաթիվ «գրողների», որոնք
գրական շուկան հեղեղել են անկիրք ու անարյուն, մանուկ ընթերցողի փտավոր զարգացմանն ու գեղագի-
տական ճաշակի ձեւավորմանը ոչնչով չնպաստող խոտանով:

Այս ամենի կողքին, սակայն, գրվել են իսկապես արժեքավոր ստեղծագործություններ, որոնք ար-
ժանի են ամենալուրջ վերաբերմունքի: Հենց միայն այն, որ այդ թվականներին մանուկների համար գրել
են նաեւ Պ. Սեւակը, Ս. Կապուտիկյանը, Մ. Մարգարյանը, Հր. Մաթեւոսյանը, Ռ. Դավոյանը, ինքնին խոր-
հելու, նրանց փորձն ընդհանրացնելու պահանջներ է առաջադրում, պահանջներ, որոնք կնպաստեն մի
կողմից՝ մանկական գրականությանը ներկայացվող նոր չափանիշների մշակմանը, մյուս կողմից՝ ժամա-
նակի գրական ընթացքը նոր հունով տանող մեծ արվեստագետների՝ Պ. Սեւակի, Հր. Մաթեւոսյանի ու
նրանց գործընկերների ստեղծագործական դիմանկարի ամբողջացմանը:

Նորագույն շրջանի մանկական պոեզիայի ուսումնասիրությունն ու գիտական արժեքավորումը պահանջում են նոր մոտեցումներ, ժամանակակից կենսահայացք՝ պայմանավորված ազգային նոր գաղափարաբանությամբ եւ մանուկ ընթերցողի կրթությամբ, դաստիարակության եւ ուսուցման գործընթացին ներկայացվող նոր պահանջներով:

Սկսած 1950-ական թվականների վերջերից՝ հայ մանկական պոեզիան նույնպես փորձում էր գնալ գաղափարախոսական արգելքների հաղթահարման, թեմատիկ շրջանակների ընդլայնման, դասական մանկագրության ավանդույթների վերականգնման, ճշմարիտ քնարերգության հաստատման ճանապարհով: Ձարգացման այս միտումները դրսևորվեցին Պ. Խաչատրյանի, Ս. Մուրադյանի, Ն. Միքայելյանի, Լ. Սարգսյանի, Յու. Սահակյանի, Արմ. Մարտիրոսյանի, Էդ. Միլիտոնյանի, Արմ. Շեկոյանի եւ ուրիշների ստեղծագործություններում:

Ոգեւորված սեւակյան բարենորոգչական գաղափարներով ու գործունեությամբ՝ մանկագիր բանաստեղծները սկսեցին ավելի լրջմիտ վերաբերմունք ցուցաբերել դեպի մանկական պոեզիան՝ նպատակ ունենալով այն դուրս բերել «խաղիկ ջանգյուլումների» մացառուտներից ու տանել զարգացման բնական ուղիով:

Մանկագիր բանաստեղծներից շատերը գրականություն եկան ավելի նսյաստավոր պայմաններում. չապրեցին անհատի պաշտամունքի տարիների սարսափներն ու ողբերգությունները, չենթարկվեցին գաղափարախոսական կտտանքների, եւ, որ ամենակարեւորն է, նրանց կողքին էին Պ. Սեւակն ու Հ. Սահյանը, որոնք ներքին վստահության էին մղում իրենց ներկայությամբ:

Ինչպես ժամանակաշրջանի ճանաչված բանաստեղծների, այնպես էլ մանկագիրներից շատերի ստեղծագործություններում 1960-ական թթ. առաջատար դարձան մարդու փառաբանության եւ հոգեւոր հարստությունների բացահայտման, հեռավոր ու մոտիկ անցյալին տեր կանգնելու, պատմության դասերը ազգային զարթոնքի տենանկյունից լուսաբանելու, բնության հետ ներդաշնակվելու, կորցրած տեսողությունն ու լսողությունը վերականգնելու ընդգծված միտումները: Ճշմարիտ քնարերգության հաստատման ուղեցիկը փարոսը է. Չարենցի պոեզիան է, որն առաջադրում էր գեղարվեստական խոսքի նոր չափանիշներ:

М. М. Гилаян - Тенденции развития армянской детской поэзии за период 1960-1980 гг. - Детская литература - составяющая часть общей литературы. Однако, являясь таковой, она выделяется некоторыми отличительными особенностями.

Читателями детской литературы являются дети 3-15 лет, и в ней тесно сплетаются педагогические и психологические особенности развития индивидуума, а так же возрастные и умственные его способности.

387 թվականին, Տիգրանի դաշնագրով Հայաստանը բաժանվեց երկու մասի, երկու ագրեսիվ պետությունների միջև՝ Պարսկաստանի եւ Բյուզանդիայի: Հայաստանի այն մասը, որ ընկավ բյուզանդական տիրապետության տակ, կորցրեց իր ինքնուրույնությունը: Բյուզանդիան Հայաստանի այդ մասը ղեկավարում էր իր հավատարմատար մարզպանների միջոցով: Հայաստանի այն մասը, որ ընկավ պարսկական տիրապետության տակ, պահպանեց իր պետականությունը մինչեւ 428 թվականը: Սկսվում է գոյապայքարի նոր պատմաշրջան: Ազգապահպանության եւ թագավորության պահպանման համար մեծ միսիա էր ընկնում այս հատվածի վրա: Հարկավոր էր նախ պահպանել թագավորությունը, ծգտել վերամիավորման, եւ ապա պահպանել ազգությունը: Դժվարին կացության մեջ ընկավ հայ ժողովուրդը: Ազգությունը կարելի էր պահպանել լեզվի եւ հավատի միջոցով: Բայց ինչպես կարող էին պահպանել ազգային լեզուն եւ հավատը, երբ հայոց եկեղեցիներում ժամերգությունը կատարում էին հունարեն կամ ասորերեն:

301 թվականին հայերն ստիպված եղան հրաժարվել հեթանոսական հավատից եւ ընդունել քրիստոնեական կրոնը: Դա նպաստում էր նաեւ կենտրոնացված իշխանությանը. միաստվածությունը տանում էր դեպի միապետություն: Բայց դա էլ չփրկեց: Ընդհակառակը: Տիրապետող երկիրը պարտավորեցնում էր իր հավատը եւ պահանջում հրաժարվել ազգային կրոնից: Հավատի ազատության համար հարկավոր էր եկեղեցու անկախություն: Հայոց կաթողիկոս Սահակ Պարթեւը չունեւր այն համարձակությունը, ինչ իր հայրը՝ Ներսես Մեծը: Նա աշխատում էր Հայոց եկեղեցու իրավունքները պահպանել խաղաղ բարենորոգչական եղանակով: Բայց ինչպես կարող էին անկախապահել հայոց եկեղեցին, երբ ժամերգություններն ու կրոնական ծեսերը կատարվում էին օտար լեզվով: Մեծ էր եկեղեցու դերը, որովհետեւ հավատի աշխարհայացքային միտքը, գաղափարը, հաղորդվում էր եկեղեցու միջոցով: Պատմական պահի ընկալման, ճիշտ կողմնորոշման պատիվը պատկանում էր նրան, ով կարող էր առաջինն զգալ ելքը գտնելու կարելությունը, մատնացույց անել հարցի լուծման ճանապարհը: Ու ոչ միայն դա. դառնալ այդ հարցի լուծման նախաձեռնողն ու իրագործողը: Ո՞վ կարող էր լինել այդ մեծ քաղաքագետը: Պատմական այս դժնդակ ժամանակաշրջանին է նվիրված Պարույր Սեւակի «Եվ այդ մի Սաշտոց անուն» պատմական պոեմը: Բայց նա պոեմն սկսում է նախապատմական շրջանից, որպեսզի ավելի ընդգրկի Սաշտոցի արածի մեծությունը: Իր հանճարեղ կանխատեսմամբ նա ապացուցեց, որ հենց այնտեղից է սխրանքն սկսվում, «ուր վերջանում է ամեն մի հնար»:

Սեւակը Սաշտոցին պատկերում է ոչ միայն որպես հանճարեղ գիտնական, մեր դպրության հայր, այլ որպես մեծ քաղաքագետ, որ այդ ծանր, դժնդակ պահին, երբ վերջացել էր «ամեն մի հնար», հայ ժողովրդի գոյատևման նախապայմանը նա համարում է հայոց ազգային դպրության, գրի ու գրականության ստեղծումը: Սաշտոցի մասին շատերն են գրել. Սեւակից առաջ, եւ Սեւակից հետո: Սակայն ոչ մեկը չի կարողացել հյուսել պատմական այն հենքը, որի վրա հյուսվել է մաշտոցյան գրերի առասպելական վավերագրությունը, այն սքանչելի պոեմը, որի սկիզբը «Ա» հատվածից մինչեւ «Բ» հատվածը, մի հմայիչ դյուցազներգություն է հեթանոս հայերի պատմության հի մեր ողբերգական անցյալի մասին: Ահա այստեղ է փայլատակում Սեւակի հանճարեղ միտքը, պոեմի շարադրման աստվածային ներշնչանքը, որով այս պոեմը դառնում է մի նոր մակարդակ մեր քնարերգության պատմության մեջ:

Սեւակը պոեմն սկսում է նախապատմական դարաշրջանից, երբ ասորա-բաբելոնական բռնություններից հալածված մենք ստիպված հեռանում էինք արծակ դաշտերից եւ գնում դեպի լեռնալանջերն ու լեռնահովիտները, երբ մենք թողնում էինք հորդահոս գետերն ու գնում դեպի սարալանջերն ու սարահովիտները, ու հայ շինականը հայացքը դեպի երկինք հառած սպասում էր անձրեւի, որ ցանքը չխանձվի արեւի տակ: Բայց մենք դրանից առաջ էլ կայինք, եւ արդեն ծեւավորված ժողովուրդ էինք՝ քաղաքակրթության բարձր աստիճանի վրա.

Լեռը ծակելով՝
Մենք նրա միջով ջուր էինք տանում
Ու շռայլ բանում
Մեր այգիների այրի արգանդին:
Իսկ ամու կավին տալիս էինք մենք
Չելը Վարսանդի
Եվ կոչում կարաս,
Որի մեջ հետո լողացնում էինք գարին մեր մաքուր,
Եվ մկրտության այդ ջուրը դեղին
Հարբածությունից նույնիսկ առավել
Ձարմանք էր ազդում այն գոռոզներին,
Որ մեզ այսուհետ
Չէին հանդըզնում կոչել բարբարոս: